

Ergetowski, Ryszard

"Die Universität Frankfurt (Oder) in der Bildungsgeschichte des östlichen Europas", Othmar Feyl, Frankfurt (Oder) 1980 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 26/3-4, 723-724

1981

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

jest dla czytelnika polskiego cennym przewodnikiem w śledzeniu i badaniu związków nauki polskiej (czy też poszczególnych Polaków) z nauką rosyjską. Ze wszystkimi bowiem wymienionymi naukowymi instytucjami petersburskimi Polacy kontaktowali się, brali udział w ich pracach, zdobywali w nich kwalifikacje naukowe i zawodowe.

Dodatkowym walorem prezentowanej publikacji jest bogaty zestaw przypisów, z których czytelnik może wyciągnąć wiele pozycji dotyczących historii poszczególnych naukowych instytucji petersburskich i leningradzkich, zbiorów dokumentów, wydanych zestawień statystycznych itp. Natomiast brak indeksu instytucji naukowych (jest tylko indeks nazwisk) utrudnia w poważnym stopniu studiowanie tej pożytecznej książki.

Jerzy Rózewicz
(Warszawa)

Othmar Feyl: *Die Universität Frankfurt (Oder) in der Bildungsgeschichte des östlichen Europas*. Frankfurter Beiträge zur Geschichte. Nr 8. Frankfurt (Oder) 1980, 48 s. 13 ilustr.

W miarę rozwoju średniowiecznej gospodarki, rozkwitu rzemiosła i handlu położony nad odrzańskim brodem Frankfurt rozrastał się z mało znaczącej osady w zamożne i ludne miasto. Proces ten przyspieszyło nadanie mu w 1253 r. przez margrabię brandenburskiego — Jana I — praw municypalnych, przyznanie przywileju składu, zaliczenie w poczet miast Hanzji. Leżąc na skrzyżowaniu drogi wodnej, którą stanowiła Odra, i lądowego szlaku wodącego z Magdeburga do Poznania, stał się Frankfurt ekonomicznie i strategicznie ważnym ośrodkiem nęcącym Brandenburczyków, Polaków, Szwedów, toczących uporczywe walki o panowanie nad tym miastem. W 1506 r. spotkało je szczególne wyróżnienie: elektor Joachim ufundował w nim uniwersytet. W ciągu XVI wieku do Frankfurtu ściągali desydenci, uchodząc przed prześladowaniem w ojczystej Italii, Holandii, Francji. Szczególnie liczni byli hugonoci, którzy niebawem zmajoryzowali pozostałe nacje i konfesje, nadając kalwiński charakter nie tylko miastu, ale również jego uczelni.

Szkoła frankfurcka, zwana Viadriną, przetrwała do 1811 r.; została wtedy rozdzielona na dwie nowe wszechnice: berlińską i wrocławską. Fakt ten zadecydował, iż mimo niewątpliwych zasług, jakie uniwersytet ten posiadał w zakresie nauki i kultury, przez długi czas jego działalność pozostawała poza głównym nurtem badań, omijana przez historyków nauki i oświaty. Niewiele można odnotować bibliograficznych pozycji, które się do Viadriny odnoszą. Niemniej jednak już w 1800 r. doczekała się ona dokładnego opisu dokonanego przez Karla Remusa Hausena, a w ciągu dziewiętnastego stulecia kilku monograficznych przyczynków, odnoszących się do poszczególnych fakultetów i związanych z nimi osób. Spośród autorów, zajmujących się Frankfurckim Uniwersytetem, warto wymienić: J. S. Loewensteina, Siegfrieda Rhode, Richarda Roepella, Friedricha Paulsena, W. Deliusa. Ważnym wydarzeniem dla dociekań nad dziejami Viadriny było wydanie przez Ernesta Friedlaendera w latach 1887—1891 zbioru pt. *Ältere Universitäts-Matrikel. Universität Frankfurt a.d.O.*, który stanowi zasadniczy punkt wyjścia dla dalszych opracowań historii szkoły, dla poznania uczącej się w niej młodzieży. Po latach lekceważenia Viadriny i zastoju w badaniach nad nią poczęły od 1960 r. ukazywać się gruntowne, szeroko rozbudowane publikacje następujących autorów: Eduarda Wintera, Gottfrieda Klischa, Ottona Bardanga. Asumpt do ponownego zainteresowania się frankfurcką wszechnicą dała poświęcona jej w 1979 r. konferencja Towarzystwa Historyków NRD z udziałem przedstawicieli nauki czeskiej i polskiej. Wygłoszone wówczas na temat Viadriny referaty mają się ukazać w odrębnej, zbiorowej księdze.

Uniwersytet Frankfurcki przechodził kilka rozwojowych faz. W początkach jego istnienia dominowała przede wszystkim filozofia i teologia oraz związana z nią filologia grecka i hebrajska; następnie preponderancję uzyskała jurystyka, politologia i pedagogika; wreszcie — obok prawa i kameralistyki — poczęło wzrastać znaczenie fakultetu medycznego. W intelektual-

na i dydaktyczną działalność Frankfurckiego Uniwersytetu wpisało swe nazwika wiele wybitnych indywidualności: profesor teologii, historii i języka greckiego, ośmiokrotny rektor — Johann Christoph Becmann (1641—1717); filozof, autor znanego dzieła *Aesthetica* — Aleksander Gottlieb Baumgarten (+ 1762); prawnik, z czasem premier Prus — Heinrich von Cocceji (1644—1719); pierwszy prezes Gelehrten Gesellschaft der Wissenschaften und Künste — Joachim Georg Darjes (1714—1791); jurysta — Joachim Jacob Moser (1701—1785); matematyk i astrolog — Dawid Origanus-Tost (1558—1628); teolog i filozof — Gotthilf Samuel Steinbart (1738—1809); filozof i teolog, pięciokrotny rektor — Samuel Strimesius (1648—1730); polihistor — Jodocus Willich (1501—1552); publicysta i literat — Heinrich Zschokke (1771—1848).

Viadrina jako uczelnia kalwińska odegrała znaczną rolę w życiu duchowym Wschodniej Europy kształcąc w swych murach innowierców z Polski, Litwy, Kurlandii, Siedmiogrodu, Węgier, Czech, Moraw i Rosji. Według prof. O. Feyla z Korony i Litwy przewinęło się przez frankfurckie audytoria od 1506 do 1811 r. aż 1348 słuchaczy; z Węgier i z Siedmiogrodu 188; z Czech i Moraw 263; z krajów nadbałtyckich 20; z Rosji 19. Jeżeli chodzi o Polaków, to wywodzili się oni przede wszystkim z kalwińskich i unitarystycznych środowisk Wielkopolski i Żmudzi. Zapewne w związku z nauką teologii i czekającą jej adeptów pracą odnotowano w Viadrinie już w 1730 r. istnienie polskiego lektoratu. Niestety znani są tylko dwaj nauczyciele naszego języka: Aleksander Gabriel Hulewicz, w zasadzie wykładowca greki i hebrajszczyzny, oraz jurysta Franciszek Ogrodowicz. Jeżeli chodzi o polskich studentów, pobierających nauki we Frankfurcie, to zajmowali się nimi: Jan Sembrzycki i Theodor Wotschke. W szkicu O. Feyla obok Węgrów i Czechów najwięcej miejsca zajmuje nacja polska. Autor po krytycznym przeglądzie dotychczasowej, poświęconej temu zagadnieniu literatury, ustalił dane liczbowe dotyczące obcych słuchaczy w Viadrinie, omówił znaczniejsze postacie z nią związane. Z naszych rodaków wymienił kilku takich, jak: Krzysztof Arciszewski, Jan Ludwik Cassius, Jan Teofil Elsner, Michał Gittlich, Andrzej Lubieniecki, Daniel Mikołajewski, Stanisław Morsztyn, Marcin Ostrowski, Edward Raczyński, Grzegorz Rekuć, Jan Stoiński, Stefan Wojnarowski i Andrzej Wolan. Swą działalnością zarówno w kraju, jak i za granicą zapisali się oni trwale w nauce i literaturze, w reformatorskim ruchu religijnym, w polityce bądź wojskowości.

Na osobne wyróżnienie w publikacji O. Feyla zasługują przypisy. Odbiegają one od przyjętego stereotypu, stając się uzupełnieniem tekstu, wnosząc ciekawe i pozytywne dywagacje na temat literatury przedmiotu, uwagi o przywoływanych postaciach, kilkanaście ilustracji — zaczerpniętych ze starych kronik i opracowań — przedstawia galerię uczonych związanych z Viadriną, tytułowe strony ich dzieł lub szkolne budynki. Należy zaznaczyć, że szkice prof. O. Feyla napisane z literacką swadą jest precyzyjny w stwierdzeniach, przejrzysty w układzie. Stanowi zatem lekturę przyjemną i pouczającą.

Ryszard Ergetowski
(Wrocław)

Wacław Kietlewicz-Wojnicki: *Polskie osiągnięcia naukowe na obczyźnie. Od średniowiecza do II wojny światowej*. Wydawnictwo Lubelskie. Lublin 1980, 352 s. bibliografia, indeks nazwisk.

W notce redakcyjnej na obwolacie o zmarłym w grudniu 1980 r. autorze napisano m.in.: „[...] popularyzator problematyki polonijnej i polskich osiągnięć na obczyźnie w dziedzinie nauki, sztuki i techniki”. Zagadnieniami tymi interesował się już w okresie międzywojennym. W ostatnich latach prowadził cieszący się zainteresowaniem cykl audycji radiowych pn. *Polskie ziarna w obcej glebie*. Z przypadkowych spotkań z tym cyklem audycji wiem, że były one zawsze bardzo interesujące i — na ogół — poprawne merytorycznie. Materiały zgromadzone w książce są w dużym stopniu przetworzeniem informacji wygłaszanych w radio oraz ogłaszanych przez autora w licznych publikacjach krajowych i zagranicznych.